

Årsrapport 2023 SANKS

Overskrift i eRapport/ OPPGAVER OG RESULTAT

SANKS som nasjonal kompetansetjeneste er unik i landet som har spesialisthelsetjenesten som en integrert del i kompetansetjenestefunksjonen, uten at behandlere har bistillinger i kompetansetjenesten, men jobber hybrid. Året 2023 har kompetansetjenesten blitt påvirket av Finnmarkssykehusets vedtak om at SANKS som spesialisthelsetjeneste skal øke tiltak/plantall innen psykisk helsevern og rus/avhengighet med lik bemanning som før. Det kommer til syne ved at mange kompetansetjenesteoppgaver som krever lengre deltakelse, eksempelvis fag- og tjenesteutviklingsprosjekter, ikke har samme økning sammenlignet med årene før da ressursene mangler. Klinikksjef ved Sámi klinihkka viser til vedtak som gjøres for 2024 for å bedre SANKS sin utfordrende posisjon: «Det er i «Sak 175/2023 ledersamling juni 2023- budsjett 2024» vedtatt «Aktivitetsreduksjon PHR «fratrekk»: - Samisk kompetansetjenester 10% fratrukk», som innebærer alle SANKS ansatte skal få 10% fratrukk på stillinger som måles på plantall, disse 10% skal gå til kompetansetjenesteoppdrag.

Det foreligger fortsatt en del utfordringer i å få dette gjennomført i praksis da gjennomgang med Finnmarkssykehusets controller viser at deler av dette nevnte fratrukket ligger på kun 23 utvalgte stillinger og av de tjuetre stillingene er det ti ubesatte stillinger ved utgangen av 2023. Det jobbes med strategier på hvordan SANKS burde få råderett over å delegerere prosentene til andre stillinger som er besatt. Det er verdt å bemerke at SANKS får øremerkede midler for den nasjonale kompetansetjenestefunksjonen, som i eksempelvis 2022 utgjorde ca. 4,3 millioner, hvor midlene skal delfinansiere deler av disse ubesatte stillingene ved behandlingsvirksomheten i SANKS. SANKS har dermed eget stillingsbudsjett, men det er innført klinikkovergripende begrensninger i fullmakts reglement til Finnmarkssykehuset som innebærer at SANKS ikke har reell råderett over midlene. I tillegg til ressursvansker beskrives det i SANKS store utfordringer knyttet til råderett over egen drift, da SANKS i praksis ikke har selvråderett over økonomiske midler, eget overskudd, og egne fullmakter, hvor eksempelvis SANKS sitt «overskudd» går til Finnmarkssykehuset, til tross for at det av ILO-konvensjonen nr. 169 art. 25 følger at regjeringen skal skaffe urfolk ressurser slik at utforming og gjennomføring av helsetjenester for urfolk skal kunne skje under urfolks eget ansvar og kontroll. Det vi videre ikke har budsjett for er bl.a. investeringsbudsjett eller budsjett for medisinskteknisk utstyr. Bygningene vi er lokalisert i eies av Finnmarkssykehuset og vi har heller ikke driftsbudsjett for bygningene da dette driftes av Finnmarkssykehusets avdeling SDE.

SANKS sin strategi når det gjelder eksempelvis rekrutteringsprosesser er blant annet å vise til midlene, utfordringene, samt jobbe opp mot Finnmarkssykehusets rekrutteringsteam, da det oppleves utfordrende at vi må eksempelvis alltid argumentere om våre behov ved utformingen av utlysningstekster. Våre kvalifikasjonskrav bør inneholde det vi har spesialisert oss på, nemlig trippelkompetanse i fag, språk og kultur, for oss og våre pasienter er dette helt nødvendig og høyst relevant. Ofte trenger vi også å rekruttere inn ansatte med særlig kompetanse innenfor reindrift, uten at det anerkjennes. Vi opplever også utfordringer med at vi heller ikke kan ha samisk tekst ved utlysning.

Året 2023 er også preget av at bindeleddet mellom kompetansetjenesten og klinisk virksomhet, SANKS avdeling FoU, har vært preget av lite ressurser hvor avdelingsleder, LMS-kordinator, og

språk- og informasjonskonsulent sluttet i jobben, samtidig som flere av de resterende arbeidstakere var langtidssykemeldt. Det har tatt tid å få inn nye, og det tar tid å lære opp nye.

Samlet sett så har dermed gjennomført aktivitet på formidling, undervisning, forskningsprosjekter, og fag- og tjenesteutvikling i år 2023 ikke hatt samme økning som SANKS hadde året 2022.

Dette bunner i at vi har måttet grunnet ressursmangel takke nei til flere forespørsler som krever lengre varighet på deltakelse, planlegging og forarbeid. Vårt arbeid med å synliggjøre oss med informasjon om kompetansetjenesten har også vært begrenset. Der vi har økt oppdrag er på aktivitetsoppdrag, her har vi en økning på 189 oppdrag fra 2022, som bunner mest i at SANKS sin kompetanse og bidrag vedrørende Fosen-aksjonene er blitt brukt aktivt. Bidragene fra SANKS ble trukket massivt frem under Sørsamisk helsekonferanse november 2023 hvor SANKS fikk særdeles gode tilbakemeldinger.

Allerede fra 2021 har SANKS jevnlig vist til at kompetansetjenesten i sin helhet behøver ekstra ressurser da SANKS er blitt godt kjent i landet. SANKS sin opplevelse er at etterspørselen etter våre tjenester ble særlig synlig når RETHOS, nasjonale retningslinjer innen helse- og sosialfag, aktivt ble inkludert i utdannelsene. Retningslinjene skal definere sluttkompetansen for hver utdanning og det står beskrevet at samiske pasienters rettigheter skal særlig vektlegges i utdannelsene. SANKS Faglig referansegruppe har bedt om at SANKS ser i strategiplanarbeidet om hvordan øke universiteters egen kompetanse slik at universiteter selv kan undervise om samiske forhold slik at det arbeidet ikke faller på SANKS. Punktet i § 4-6. *Oppgaver for nasjonale kompetansetjenester* hvor det står «Bidra i relevant undervisning.» i *Forskrift om godkjenning av sykehus, bruk av betegnelsen universitetssykehus og nasjonale tjenester i spesialisthelsetjenesten* planlegges å tas opp til diskusjon for å avklare hvilke undervisninger SANKS bør fortsette å følge opp samt hvilke ikke.

På grunn av økt etterspørsel valgte vi høsten 2023 å åpne opp SANKS sin e-læringsportal www.esanks.no slik at den er nå tilgjengelig for allmenheten uten påloggingskrav. SANKS har fått mange positive tilbakemeldinger på at portalen er åpnet opp, noen kullansvarlige på universiteter har også lagt inn portalen vår som anbefaling til lesestoff for studentene sine. I 2022 hadde vi oppnådd å få registrerte brukere fra alle helseregionene i landet som har vært et overordnet mål. SANKS jobber med å videreutvikle portalen med flere tilbud samtidig som den skal videreutvikles til å brukes mer effektivt også som informasjonsportal. I 2024 får SANKS ny språk- og informasjonskonsulent på plass som vil ha oppgave i å drive dette arbeidet fremover. Å ta i bruk nye kommunikasjonsmodeller via sosiale medier ser vi som et viktig fremtidsgrep for å dyrke frem ungt engasjement og synliggjøre oss bedre enn hva vi har gjort hittil. Vi har fått mange tilbakemeldinger blant annet på at informasjon på nett om SANKS, som er plassert under finnmarkssykehuset.no, er vanskelig å finne frem til og at formatet ikke passer et ungt publikum.

Å arbeide strategisk med utfordringer ved behandlingsevne ligger naturlig til SANKS avdelingsleder PHV, pr. 31.12.2023 står stillingen ubesatt. SANKS har allerede i 2022 tatt opp spørsmål om å utvide opptaksområdene i å gjelde alle samiske språkforvaltningskommuner hvor SANKS har vist til at utvidelsen av opptaksområdene er i tråd med det nasjonale mandatet, uten at noe er vedtatt ytterligere i 2023 av Finnmarkssykehuset. I dag er opptaksområdet for

spesialisthelsetjenestetilbudet begrenset til alle beboere i midt-Finnmark, det er kun mulig å få et behandlingstilbud i SANKS dersom man benytter «fritt behandlingsvalg» for de utenfor midt-Finnmark. SANKS behandler også pasienter utenfor landegrensene, og har virksomhetsavtaler med flere regioner i Finland og Sverige. Fra Finland er det ikke mange henviste pasienter, det beskrives vanskelige rutiner i Finland hvor det eksempelvis er kun en spesialist i hele Finland som kan henvise samiske pasienter til Norge. Klinikkleder ved Sámi klinihkka jobber med å få samarbeidsmøte i Finland på plass for å beskrive denne utfordringen. Fra svensk side er det beskrevet vanskelig med egenandelrutiner rundt pasienter som ikke møter, dette bør også arbeides ytterligere med. SANKS har også vurdert at det ville ha vært naturlig at vi bør komme i dialog med alle språkforvaltningskommuner utenfor Finnmark som vi ikke allerede har en formell avtale med.

Ellers opplever behandlingsevirsomheten ved SANKS generelt enorm pågang av økt antall henvisninger etter pandemien. SANKS har etablert lavterskeltilbud også til voksne i 2023, som et midlertidig tilbud i forbindelse med Fosen-saken. Et midlertidig lavterskeltilbud for barn har vært pågående siden 2020. Det er jevnlig forespørsler til et slikt tilbud som innehar både lavterskelfunksjon i tillegg til å inneha funksjon ved spesialisthelsetjenesten, og det tenkes at fremtidige prosjekter bør fokusere mer på tverrfaglig samarbeid med kommunene og samt prosesser med lavterskeltilbud. Behandlingsevirsomhetens nasjonale team har bedt Helse Nord om midler til fire nye stillinger som har særskilt fokus på akutte kriser og på reindriftsnæringens befolkning, og har fått midler til to nye stillinger i 2023 som forhåpentligvis er på plass våren 2024. Helse Nord skriver at stillingene skal være «prioritert til reindrifta, men kan også brukes til andre oppgaver».

Generelt har helsesektoren hatt vansker med rekruttering og stabilisering av personell i hele landet, også i SANKS, dette gjelder både av samiske fagfolk og andre fagfolk. SANKS TSB har over år prøvd å rekruttere inn en enhetsleder. SANKS VPP har måttet få godkjenning på å kunne få innleie av spesialist via vikarbyrå. SANKS Nasjonalt team har slitt i mange år med å bemanne Snåsa-kontoret, her er det nå besluttet at SANKS flytter kontorlokasjonen fra Snåsa til Trondheim. Det håpes at nord-Trøndelag/sør-Nordland vil senere få egne lokasjoner. SANKS Brukerråd har forskjellige meninger på om flytting av kontorlokasjon er en god løsning, da man har lenge kjempet på å få beholde Snåsa-kontoret fordi det er plassert i kjernen av sør-samiske områder, samtidig som man vet at Trondheim har stort samisk studentnettverk, ergo kan pasientantallet faktisk øke ved skifte av kontorlokasjon.

Med utgangspunkt i evalueringen av nasjonale kompetansetjenester ble det i 2021 ut fra gjennomgang av styringssystemet for de nasjonale kompetansetjenestene besluttet at SANKS som nasjonal kompetansetjeneste skal avvikles/omorganiseres. Endringene var anbefalt fra 2023, jfr. rapport «Omorganisering av nasjonale kompetansetjenester i spesialisthelsetjenesten pr. 02.02.22», men det ble gitt mulighet for å bruke deler av året til å gjennomføre nødvendig omstilling. Det er sendt inn uttalelse fra Finnmarkssykehuset til Helse Nord 07.juli 2022 hvor SANKS beskriver omstillingsbehovet fra kompetansetjeneste til å bli et urfolkssenter som samler forskning, fagutvikling og spesialisthelsetjenesten innen somatikk, psykisk helse og rus/avhengighet hvor det jobbes med oppgaver både nasjonalt og over landegrensene. Vi har i 2023 fortsatt ikke fått en avklaring denne endringen av SANKS til et urfolkssenter. Grunnen til ingen fremgang sies å være at det ventes med en avklaring om SANKS inntil Helse Nord har ferdigstilt sine prosesser med den regionale utredningen av funksjons- og oppgavedelingen samt endrings- og omstillingsarbeid i hvert enkelt helseforetak. SANKS prøver underveis å strategisk posisjonere oss ved å eksempelvis vise til nevnte ILO-konvensjon samt grunnlovsendringen i mai 2023 hvor det vektlegges på at norske samer er urfolk i landet, samt bruke god tid på utviklingsarbeidet, blant annet har avdelingsleder ved SANKS FoU i siste del av 2023 jobbet sammen med avdelingen med utforming av strategiplan for forskning,

fag- og tjenesteutvikling 2024-2034, hvor overskriften er «SANKS Samisk urfolkssenter». Det planlegges videre å feire SANKS sin 10-års jubileum/BUP sin 40-års jubileum i 2024, hvor diskusjoner om Sannhet- og forsoningsarbeid og hva et urfolkssenter skal inneholde blir overordnede tema, samt at vi ser på måter hvordan vi kan arbeide strategisk med å styrke somatikken på lik linje med psykisk helsevern. Signaler fra Helse Nord har vært at prosessene som nå foregår i foretakene usannsynlig har utgangspunkt i å beholde organiseringa slik det er i dag, da de mener at som foretak er ikke det pliktig i sine opptaksområder å tilby mange «små» lokasjonsplasseringer i distriktene, men de er pliktig til å gi et tilbud og det tilbudet kan sentraliseres. Det man har fryktet er at Sámi klinihikka vil splittes der SANKS PHV organiseres under en fagklinik/eget senter og områder innenfor somatikken i Sámi klinihikka splittes opp i andre, på denne måten pulveriseres visjonen om et felles urfolkssenter. SANKS har jobbet med å vise til samiske pasienters rettigheter i henhold lover, nasjonale føringer, og internasjonale konvensjoner og oppfordret at dette vektlegges når Helse Nord nå har sine omstillingsprosesser.

SANKS Faglig referansegruppe har hatt fem møter i 2023. Første møtet var gjennomgang av årsrapporten, det andre var en orientering fra SANKS angående omorganisering til «Finnmarkssykehuset 2.0» samt orientering om endringer internt innad i SANKS. Det tredje møtet var presentasjon av ny avdelingsleder ved SANKS FoU samt videre planlegging. Det fjerde var SANKS sitt årlige dialogmøte som fra 2012 er utviklet til en større samling der det nå er deltakere fra referansegruppen, SANKS FoU-styre, brukerrådet, SANKS FoU og ledelsen i SANKS sin kliniske virksomhet, hvor også SANKS forskere ble invitert inn i år. I år valgte vi å ha dialogmøtet arrangert digitalt over en dag, men med tilbud om fysisk deltakelse for de som ønsket det, dette med utgangspunkt i at vi ønsket å ta hensyn til foretakets økonomiske situasjon men også grunnet kapasitetsvansker i å holde det fysisk. Det siste møtet i 2023 ble brukt til å gjennomgå grovkissen av SANKS årsrapport. I slutten av 2023 ble det også endringer innad i faglig referansegruppe, hvor to medlemmer ønsket å bli byttet ut. Samarbeidet med referansegruppen oppleves som konstruktivt.

SANKS deltar i 2023 som i 2022 i ulike nettverk regionalt og nasjonalt, der vårt bidrag oppfattes som svært viktig (oversikt over aktiviteter beskrives nærmere under formidlingsaktivitet).

Overskrift i eRapport/ Kvalitet på behandlingsresultatene - overvåking og formidling

SANKS jobber kontinuerlig med å bli bedre på brukervedvirkning og øke kvaliteten på behandlingstilbudet. Det er etablert nytt SANKS brukerråd i 2023, hvor det har vært vanskelig å rekruttere inn nye medlemmer da nøkkelpersoner med nettverket innenfor brukerorganisasjoner ikke har vært tilgjengelig for SANKS. SANKS Brukerråd sto dermed ikke fulltallig før sent på året med fem fastsatte medlemmer. Det har også vært ønske fra brukerrådets side å ha i tillegg til de faste fem medlemmene to varamedlemmer da de ser det er for sårbart hvis noen melder frafall, rekruttering av disse jobber vi fortsatt med ved overgangen til året 2024. I brukerrådet i 2023 har ny LMS-koordinator fra høsten av hatt rollen som sekretariat da vi i år ikke har erfaringskonsulent på plass som denne oppgaven foreligger hos, det forventes at ny erfaringskonsulent er på plass innen utgangen av første kvartal i 2024. Strategisk bruk av brukerrådet i fremtidig utviklingsarbeid i SANKS blir et viktig satsingsmoment videre.

SANKS jobber med systematisk kvalitetssikring av behandlingsvirksomheten i form av brukerfornøydhetsundersøkelser (BFU). Spørreskjemaet består først av standardspørsmål, og videre spørsmål som går særskilt på de ulike enhetene. BFU ble evaluert i 2022 og nyrevidert versjon skulle

lanseres våren 2023 men er utsatt på ubestemt tid grunnet nøkkelpersoners sykefravær og fratredelse av sine stillinger. Den ferdig utformete BFU forventes å ha levetid på 10 år, med evalueringer underveis.

SANKS FoU sender jevnlig rapporter til hver enkelt enhet på resultatene fra BFU.

Sammendraget av resultatene i 2023 beskriver at totalt sett rapporterer pasienter og foresatte at man generelt sett er svært fornøyd med behandlingen ved de ulike enhetene. Statistikken viser likevel at «tilfredsstillende informasjon om behandlingsmuligheter», «nok tid til å samtale» og «godt samarbeid» var av relativt lavere grad av tilfredshet enn andre, hvor man kan anta at de tre faktorene henger sammen med det allerede beskrevet utfordringsbildet helsetjenestene har.

Overskrift i eRapport/ Klinisk aktivitet – Behandlinger

SANKS er godkjent som en nasjonal kompetansetjeneste der også behandlingsvirksomheten er godkjent som en del av kompetansetjenesten. Kompetansetjenesten SANKS er unik sin form, der den kliniske virksomheten som en spesialisthelsetjeneste og kompetansetjenestefunksjonen er samlet. Den kliniske virksomheten har en svært viktig rolle i bl. a. å avdekke kunnskapshull samt mangler på språklig og kulturelt tilpassede metoder for samisk befolkning. Denne måten å jobbe på gjør at det er kort vei mellom fag- og forskningsaktivitet og implementering av resultater i klinisk arbeid. Det foreligger et krav om at man skal gi likeverdig tilgang til tjenesten, som for vår del også gjelder behandling.

Vi har fremdeles økning på digitale konsultasjoner. Rapporten viser følgende utvikling på digitale konsultasjoner i 2023: Tall fra SANKS PHV/TSB generelt viser at de har flere digitale konsultasjoner i 2023 enn de hadde i 2022 og i 2021. Prosentvis ligger SANKS PHV/TSB på 45,3% i 2023, 41,4% i 2022, og 31,1% i 2021. Ved utgangen av 2023 er det registrert 10333 kontakter, hvor 3492 er videokontakt, samt 1184 registrert som telefonkontakt.

Overskrift i eRapport/ Aktivitet og formidling

Utfyllende informasjon

I 2023 er det registrert 76 undervisningstimer gitt. Her vises regionoversikt i prosent: Egen region (Helse Nord): 67,6%. Flere regioner: 24,3%. Alle regioner: 8,1%. I 2022 ga vi undervisning på 90 timer, som betyr at vi har 15,6% færre undervisningstimer gitt i 2023 sammenlignet med 2022.

Undervisning er gitt til grunn-, videre-, og etterutdanninger på universitetsnivå tilknyttet flere campus ved UiT, Sámi Allaskuvla/ Sámi University of Applied Sciences, Nord Universitet, UiO, NTNU, samt spesialistutdanningen i regi av Norsk Psykolog Forening- Fellesprogrammet. SANKS er også fortsatt en del av «Finnmarksmodellen», UiT (5. og 6. års medisinerstudenter) som innebærer utdanningsløp og praksisplass ved SANKS.

En av årsakene til nedgangen av gitt undervisning i år forstås som det synligste tegnet på manglende ressurser å spille på når bemanningen i SANKS er lik andre behandlingssenheter i Finnmarkssykehuset, samtidig som oppdragene til kompetansetjenestene gradvis øker. Som tidligere årsrapporter også

har påpekt er det ikke blitt tatt hensyn til SANKS sitt dobbeltoppdrag når bemanningsplaner vedtas i foretaket. I 2023 har vi måttet avvise flere forespørsler fra universiteter.

I 2023 ligger antall formidlingsoppdrag på 151 oppdrag (hvorav 130 i Norge). Regnet ut i antall timer for formidlingsoppdrag ligger vi på 312,9 timer (hvorav 269,9 timer i Norge). Antall oppdrag er fordelt slik: Media: 23. Konferanser/seminar/fagdag: 80. Veiledning: 38. Besøk: 10.

Formidling til allmenheten er fordelt slik:

Alle regioner	23
Flere regioner	5
Egen region (Helse Nord)	14
Sverige	1
Internasjonalt	11
Totalsum	54

Formidling til helsepersonell og andre er fordelt slik:

Alle regioner	15
Flere regioner	18
Egen region (Helse Nord)	54
Finland	1
Sverige	5
Internasjonalt	4
Totalsum	97

I 2022 hadde vi 195 formidlingsoppdrag, dette viser da en nedgang på 44 formidlingsoppdrag. I 2023 har vi måttet avvise flere formidlingsforespørsler grunnet utfordringer med ressurser.

Der hvor SANKS har økt drastisk på antall oppdrag i 2023 er på aktivitetsoppdrag, dette gjelder først og fremst på grunn av Fosen-sakene i 2023, hvor SANKS har aktivt bidratt som støttespiller gjennom flere perioder og med flere ansatte, på flere arenaer. I registreringen av aktivitetsoppdrag registreres videre deltakelse i nettverksmøter, prosjektgrupper, samarbeidsmøter, arbeidsgruppemøter, arbeid med høringsinnspill, etc. Samlet er disse aktivitetsoppdragene i 2023 på 289 oppdrag (hvorav 274 i Norge), hvor tallet lå på 100 oppdrag i 2022, dermed har vi en økning på 189 aktivitetsoppdrag. Dermed er det samlede tallet for både formidlingsoppdrag og aktivitetsoppdrag på 440 oppdrag.

Aktivitetsoppdrag fordelt på region:

Alle regioner (To eller flere regioner representert):	139
Flere regioner (Helse Midt, Helse Sør-Øst eller Helse Vest):	51
Egen region (Helse Nord):	84
Sverige:	4
Internasjonalt:	11
Totalsum:	289

I tillegg har vi oversikt over oppdrag som omhandler informasjon om SANKS, selv om det ikke er kompetansetjenesteoppdrag så anser vi det som svært viktig oppgave for å øke forespørselen til kompetansetjenesten. Her er det registrert 44 oppdrag i 2023, hvor tallet lå på 52 i 2022. Med informasjonsoppdrag i tillegg til formidling og aktivitetsoppdrag ligger vi på 484 oppdrag i 2023. Når vi sammenlignet med tall fra 2022 som var på 347 så viser det samlede tallet en oppgang på 137 oppdrag. Dette betyr at totalt sett sammenlignet med 2022 har vi 39,5% økning.

SANKS har videre levert 10 høringsinnspill i 2023, hvor vi i 2022 leverte inn 11 høringsinnspill. Her kunne vi ha økt med flere hvis vi hadde hatt ressurser. SANKS har i mange år arbeidet med å finne strategier på hvordan vi ikke skal bare bli bedt om å levere høringsinnspill men også kan sitte i utvalgene som utarbeider nasjonale dokumenter. I 2011 sendte vi et brev til Helsedirektoratet – divisjon spesialisthelsetjenester, og spurte om to ting – 1) Alle innledningskapitler i nasjonale retningslinjer og veiledere burde inneholde et punkt om samisk befolkning inkl. nasjonale føringer for helsetjenester til samisk befolkning og betydning av kultursensitive helsetilbud. 2) Ved oppnevning av arbeidsgrupper som utformer nasjonale retningslinjer og veiledere for helsetjenesten med relevans for arbeidet med psykisk helsevern burde arbeidsgruppene ha minst en deltaker som har kompetanse i helsearbeid ifht. samisk befolkning samt nødvendig faglig kompetanse. Svaret vi fikk den gang var at Helsedirektoratet ikke anså det som hensiktsmessig å inkludere deltakere med kompetanse om urbefolkning da det vil utløse spørsmål om deltakelse fra mange andre ulike kompetansemiljø. SANKS har på ny vurdert at vi må finne strategier i å arbeide opp mot direktoratet angående dette, herunder særlig når vi ser hva Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport viser, samt endringen av Grunnloven § 108 hvor samer eksplisitt beskrives som urfolk her i landet.

Herunder nevnes kort noen av oppdragene utenom formidlingsoppgavene hvor SANKS bidrar med vår kompetanse:

Referee av artikler i Tidsskrift for Norsk psykologforening

Prosjektsamarbeid med filmproduksjonen til «Tystnaden i Sápmi, ikke lengre stille»

Samisk fagnettverk Tromsø - for ansatte som jobber med vold og overgrep

Helsepedagogikkgruppe - utvikle digitalt grunnkurs helsepedagogikk for Helse Nord

Regionalt nettverk for selvmordsforebygging i psykisk helsevern

LMS Fagnettverk

Kompetanseleder forum Nord

RVTS Nord arrangement – planlegge fagdag til psykososiale kriseteam i Finnmark

Dialogmøte med Nasjonal kompetansetjeneste for sjeldne diagnoser

Paneldeltakelse ved visning av filmen «La elva leve»

Samarbeidsmøte med sametingspresidenten vedrørende ivaretagelse av Fosen-aksjonistene

Samarbeidsmøte med Oslo Samisk Hus, vedrørende ivaretagelse av Fosen-aksjonistene

Støttepersonell til Fosen-aksjonistene

Samarbeidsmøte med Nasjonal kompetansetjeneste TSB

Deltakelse i Helsedirektoratets Nasjonale samiske helsenettverk

Samarbeidsmøter Helsestaten Oslo kommune angående samisk perspektiv i ny handlingsplan mot selvmord og selvskading i Oslo

Nasjonalt nettverk Vold og overgrep i samiske samfunn

Samarbeid med Samisk filminstitutt

Markasamisk helsenettverk

Nettverk for rusmiddelbehandling i Arktis

Nasjonal klinisk nettverk for barn og unge med skadelig seksuell atferd
Deltakelse i RVTS kompetanseteam KOMTESSA
Samarbeidsmøte Det gode liv for samiske barn og unge i Karasjok og Kautokeino
Samarbeidsmøte Grønn kolonialismes innvirkning på unge samer
Samarbeidsmøte Sørsamers helseopplevelse
NASAK Nettverk for instanser som møter samiske brukere
Dialogmøte med NRK
Samarbeidsmøte med forskergruppa UNIBARN
Samarbeidsmøte med Forsvaret Gardisonen Porsangmoen

Samisk tolketjeneste har i 2023 hatt et stort fokus på å formidle om at tjenesten finnes og hvordan bruke tolk, innenfor spesialisthelsetjenesten i Helse Nord. Det er i år ansatt en samisk dagtolk som har kontorsted på UNN Breivika. Det er fremdeles kun nordsamiske tolker som jobber i enheten. Samisk tolketjeneste dokumenter hvor bestillingene kommer fra, og hvordan det fungerer når eks. en pasient har time, eller flere timer og innleggelse på sykehus og i klinikk. Det kan se ut som det er en del rutinesvikt på at pasienter får tilgang til samisk tolk gjennom ulike timer med behandler, eller når de er innlagt. Informasjon og opplæring gir effekt med økte tolkebestillinger der ledere har fokus på at de ansatte skal sikre viktig kommunikasjon med pasienter og noen ganger de pårørende. Dagtolkene utfører oversettelsesarbeid når de har kapasitet til det for særlig Finnmarkssykehuset, midlene Finnmarkssykehuset har til oversettelsesarbeid bør tilkomme samisk tolketjeneste. Utredningsprosjektet på om samisk tolketjeneste ble godtatt av alle RHFer og sendt til Helse- og omsorgsdepartementet våren 2023, med forslag om at samisk tolketjeneste skal kunne bli en nasjonal døgntilgjengelig tjeneste knyttet til AMK. Det ble foreslått at dersom det kommer i gang skal det startes opp med et forprosjekt.

Samisk LMS (Læring og mestringssenter) som også er plassert under SANKS har fokus på PPO (pasient og pårørende-opplæring), hvor ny LMS-koordinator har vært på fagnettverkssamling, samt helsepedagogikk grunnkurs, samt planlagt to LMS-kurs som gjennomføres i første kvartal i 2024.

Overskrift i eRapport/ Kvalitetsverktøy:

1. Strategi for forskning og innovasjon i Helse Nord 2021-2025 (Helse Nord, 2021).
2. Spesialisthelsetjenester til den samiske befolkning (Helse-Nord, 2020).
3. Forskningsstrategi Finnmarkssykehuset 2022-2030 (Finnmarkssykehuset, 2022).
4. SANKS Strategiplan 2019 -2024 (SANKS - Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus, 2019).
5. SANKS Kompetansespredningsplan 2019-2024 (SANKS - Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus, 2019)

Overskrift i eRapport/ Utfyllende informasjon

Nasjonale kompetansetjenester har krav om medisinsk kvalitetsregister. SANKS har store utfordringer i å imøtekomme kravet om kvalitetsregister, da det ikke er tillatt å registrere etnisitet.

Overskrift i eRapport/ Forskning

Vitenskapelige artikler:

Irgens EI, Berglen G, Christoffersen T, Henninen AP, Hermansen R, Karlsen MRE, Kokkvoll AS, Liabo K, Møllersen S, Rugland G, Stock MH, Zachariassen TO, Kjaer M - Our health. our research. Identifying public health research priorities among children and youth in a multiethnic population: protocol for a community-based participatory health research priority survey. *BMJ Open* 2023;567:13:e072.

Kiærbech, H, Broderstad, AR, Silviken, A, Fagerjord Lorem, G, Kristiansen, RE & Spein, AR - The association of religious factors with mental health-service utilisation and satisfaction in a mixed Sámi and Norwegian adult population: Adopting the SAMINOR 2 Questionnaire Survey. *International Journal of Circumpolar Health*, 82:1 2023.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/22423982.2023.2223422>

Høilo Granheim, I. P., Kvernmo, S., Silviken, A., & Lytken Larsen, C. V. - The association between suicidal behaviour and violence, sexual abuse, and parental substance abuse among Sami and Greenlandic adolescents: the WBYG study and the NAAHS. *Scandinavian Journal of Child and Adolescent Psychiatry and Psychology*, 11(1), 10-26 2023.

<https://portal.findresearcher.sdu.dk/en/publications/the-association-between-suicidal-behaviour-and-violence-sexual-ab>

I 2023 har en tre våre ansatte bidratt til tre vitenskapelig artikler. I 2022 bidro våre ansatte til 4 publiserte vitenskapelige artikler, i tillegg til 2 fagartikler.

I 2023 har våre ansatte skrevet og publisert 4 avis-kronikker som omhandler blant annet vårt mandat.

Forskningsprosjekter i 2023 (7 stykker versus 11 stykker i 2022):

«Samiske barn og unges oppvekstvilkår» - Eirik Irgens

«Om betydninga av reindrift, natur og storsamfunnets press for sørsamiske reindriftsutøveres opplevelse av helse og fremtidstro» - Inger Dagsvold

«Sámi men's stories of suicidality and the road to recovery» - Anne Cath Silviken

«Etnisk identitetsutvikling blant lulesamisk ungdom i spennet mellom stolthet og stigma» - Anne Cath Silviken

«Depresjon og kultur: En kvalitativ undersøkelse av sykdomsfortellinger blant samiske og norske deprimerte pasienter» - Anne Cath Silviken, tatt over for Cecilie Javo

«Cultural competence among doctors in a culturally diverse region - better care for minority patients» - Kari Milch Agledahl

«Perceived challenges in treating patients from different cultures» - Reidar Tyssen

Overskrift i eRapport/ Utfyllende informasjon:

SANKS bidrar i forskningsprosjekter med aktiv implementering, og som samarbeidspart og/eller deltakelse. Forskningsprosjektene har samarbeidsparter regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Antallet forskningsprosjekter i 2023 er 7, sammenlignet med 2022 viser det en nedgang på 4, i 2022 hadde SANKS 11 forskningsprosjekter. Antall fag- og tjenesteutviklingsprosjekter i 2023 ligger på 12 prosjekter, i 2022 lå tallet på 34 prosjekter, dermed er det en drastisk nedgang på 22 fag- og tjenesteutviklingsprosjekter.

SANKS Forsker og Fagnettverk, forkortet SANKS Fagnettverk har vært i gang hele året 2023. Det har blitt arrangert fem digitale fagseminarer, nettverket består av eksterne og interne deltakere fra relevante forsker- og fagmiljøer som har fokus på samisk helse, psykisk helse, og minoritetshelse,

deltakelse har variert fra mellom 20 til 40 stykker. I seminarene i 2023 er det blitt fremlagt faglige bidrag fra forskere og andre som har fått midler fra FoU-fondet, forelesningene regnes som en del av samarbeidet mottakere av FoU-midler forplikter seg til med SANKS. Arenaen kan også brukes som informasjonskanal om søknadsfrister til SANKS FoU-midlene og andre aktuelle utlyste forsknings- og utviklingsmidler. Årsplanen for 2024 er laget og sendt ut, og i 2024 inviteres også samarbeidsaktører inn å forelese om eget arbeid, herunder vil eksempelvis Stine Sofies kompetansesenter forelese, som driver med både forskning og fagutviklingsarbeid. SANKS Fagnettverk søkte støtte til drift og aktiviteter fra FoU-fondet tidlig i 2023 og fikk innvilget litt midler til en fysisk samling og til annet relevant kompetansehevede tiltak i 2023. Det er stort fokus på hva de samiske samfunnene skal bidra med i følgearbeidet etter at Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport ble lagt frem i år, og midlene ble brukt til Truth and Reconciliation processes in stable Democratic States-seminar i Tromsø etterfulgt av workshop hvor vi sammen med forskere arbeidet både med å utforme hva SANKS Sannhet- og forsoningsarbeidsgruppe skal innebære samt at vi utformet søknader til møtearenaer for videre arbeid. Det er nå i gang et utviklingsprosjekt ved SANKS om følgearbeidet angående Sannhet- og forsoningskommisjonen, hvor vi har etablert egen arbeidsgruppe.

SANKS mener at det burde vært bedre rammevilkår for forskning og innovasjonsprosjekter i foretaket og SANKS, da forskning blant annet er en av de fire primære ansvarsoppgaver i spesialisthelsetjenesten. I 2023 har SANKS FoU-fondet fått mange søknader men avviser flere. Selv SANKS Forsker og fagnettverket fikk halvert midlene de søkte om i år. Tilbakemeldinger fra fagfolk som ønsker å søke og som har prøvd å søke midler, har vært at FoU-styret har for strenge krav. Andre igjen beskriver at de ikke ønsker å søke midler fra FoU-fondet da det eksempelvis ikke er mulig å overføre tildelte SANKS FoU-midler fra ett år til et annet, hhv. nevnes dette særlig hos de som vurderer søke midler til startstipendiat- og phd-prosjekter. Det beskrives at dette vanskeliggjør prosessene grunnet usikkerheten i det faktum at for det første krever universitetene at phd-kandidater har fast finansiering over flere år samt at ubrukte midler må tilbake til FoU-fondet årlig for så at prosjektleder må søke på nytt året etter uten at det er avklart at søknaden blir godkjent hvert år.

Arbeidet med rutiner og rammevilkår er en langvarig strategi ved SANKS med hensikt i å styrke kvaliteten på innkomne søknader og forbedre gjennomføringsevnen til prosjekter, hvor FoU-styrets fokus er at søknader til SANKS FoU-fondet skal ha like god kvalitet som søknader som kommer til Finnmarkssykehuset og Helse Nord, selv om de har andre rammevilkår for midlene de deler ut. Sametinget har blant annet rutiner på at når man søker om tilskuddsmidler fra de så kan de i noen tilfeller åpne opp søknaden for endring også etter at søknadsfristen er gått ut for å gi søkere mulighet til å endre på søknaden. SANKS jobber med strategier rundt endring av rutiner angående vurderingskriteriene.

SANKS FoU har hatt interne strategimøter hvor vi når det gjelder forskning planlegger å designe egne mastergrad- og doktorgradprosjekter. Det er også blitt vurdert å lage kombinerte klinisk-/forskningsstillinger hvor man kombinerer spesialisering med en doktorgrad. Rekruttering av nye phd-kandidater ville forhåpentligvis ha blitt bedre, SANKS har blant annet ikke hatt egen phd-kandidat siden 2020. I desember 2023 fikk startstipendiat ved SANKS Marianne Larssen midler fra Helse Nord, slik at i 2024 regner vi med å ha SANKS-stipendiat igjen.

Herunder er videre forskningsstrategier at SANKS er i startfasen med å etablere samarbeid med Sámi Allaskuvla sin forskergruppe, SANKS har blant annet hatt innlegg i deres forskergruppe. Forskningsleder ved Finnmarkssykehuset planlegger blant annet FETCH forskerprosjekt hvor arbeidspakke 2 vil etablere en forskerstilling i SANKS, med varighet på to år. Dette prosjektet fikk de ikke tildelt midler til i 2023 av Helse Nord, og står dermed fortsatt på vent.
